

სულხან-საბა ორბელიანის „სიბრძნე სიცრუისა“
(ნაწარმოების სათაურის ალეგორიულობა, ენა, სტილი)

ლელია აბზიანიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

<https://doi.org/10.52340/lac.2022.760>

სიბრძნისა და სიბრძნისას ერთნაირად აღიქვამდა ქართველი კაცი. არცერთ ეპოქაში არ დაკარგვია რჩევის უნარი ბრძენკაცს.. მაგრამ მაშინ, როცა იბერიის არსებობა ბეწვზე ეკიდა, იმ რთული პროცესების გამო, რაც მის საშინაო და საგარეო პოლიტიკურ ცხოვრებაში ვითარდებოდა, ბრძენკაცის სიტყვა საჭირო იყო და ღმერთმა მოუვლინა ქართველ ერს კაცი, რომელიც ილაღადებდა დაუშრეტელ სიბრძნეს, რომელიც საუკუნეებს გადასწვდებოდა და აღზრდიდა თაობებს... სულხან-საბა ორბელიანი მართლაც საჩუქარი იყო ღვთის კაცთათვის. ის უნივერსალური განათლება, მისი ნაწერებიდან რომ მოსჩქეფს, სიბერემოწეულს ერთი დაკვრით არ შეეძლო მოეხვეჭა. ვახტანგ VI-ის სიტყვით სულხანი სიყრმიდანვე იყო ძალუმად „სიბრძნის სწავლისა მსახველი“, ენციკლოპედიური განათლების მქონე, მრავალ ენათა მცოდნე.

წარუშლელია სულხან-საბა ორბელიანის წვლილი ქართული კულტურის ისტორიაში. მან ვეებერთელა ლიტერატურული მემკვიდრეობა დაგვიტოვა და მარადუკვდავი ძეგლი აიგო ქართულ კულტურაში, მისი უკვდავებისათვის მარტო „ქართულ სიტყვათა ლექსიკონი“ იკმარებდა. თუმცა, უდიდესია მისი ღვაწლი მსოფლიო მნიშვნელობის ისეთი ძეგლის გადმოქართულებაში, როგორცაა „ქილილა და დამანა“. ასევე დიდია მისი ღვაწლი ქართული სასულიერო მწერლობის განვითარებისა და ბიბლიის შესწორება-მოწესრიგებაში. მასვე ჰქონია შემზადებული ბიბლიის სიმფონიის ტიპის ნაშრომი, რომელიც დაკარგულა. სულხანმა მოამზადა საქრისტიანო მოძღვრების თავისებური შესავალი „სამოთხის კარი“ და აგრეთვე ქადაგებანი, რომელიც ცნობილია „სწავლანის“ სახელწოდებით.

მაგრამ, მაინც, სულხან-საბას მხატვრულ შემოქმედებაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს წიგნს „სიბრძნე სიცრუისა“. ამ ნაწარმოებში გამოვლინდა ის უდიდესი გენია შემოქმედისა, რომელმაც თავის დროზე რუსთაველის პოეტური სამყარო შეარყია. მწერლის

სტილს, პოტენციალსა და სიდიადეს, უპირველეს ყოვლისა, ახასიათებს ნაწარმოების სათაური.

სულხან-საბა ორბელიანის საოცრად შინაარსიანი და ლამაზი სათაურის გაანალიზება თითქმის საკმარისია ნაწარმოების მხატვრული მხარის შესაფასებლად. „ორბელიანის იგავების სათაურშივე მჟღავნდება მისი გენიის უდიდესი ორიგინალობა და მსოფლიო ნოველისტიკაში მე სულ რამდენიმე წიგნი მეგულება ისეთი, რომელსაც ეგზომ ბრწყინვალე სათაური ჰქონდეს“ – წერდა კ. გამსახურდია.

სულხან-საბა ორბელიანის წიგნში ეზოპეს ენით, იგავურად სიცრუის სიბრძნეა გამოხატული, სიცრუის ნიადაგზე ხდება ბრძნული მეტყველება. ილია წერდა „რას ნიშნავს ეს ორი სიტყვა, სიბრძნე – სიცრუე ეს ერთმანეთზე გადაბმული“. იგი მიდის დასკვნამდე: „საბა ორბელიანის სიცრუე ზღაპარია, არაკი, იგავია. ოღონდა ზღაპარი და იგავი სიბრძნეც არის და სიცრუეც. სიბრძნე სულით, სიცრუე ხორციით. აქ სიცრუე ხატებაა, განსახიერება სიბრძნისა“.

და მაინც რას ნიშნავს ნაწარმოების სათაური „სიბრძნე სიცრუისა“?

ეს არის ილიას თქმისა არ იყოს ზღაპარი, რომელიც სიბრძნეს გვამცნობს. ზღაპარი მოგონილი ამბავია, არა მართალი, მაშასადამე, სიცრუეა. აქედან გამომდინარე, საბას წიგნი სიცრუეა, მაგრამ ის სიცრუე კი არა, რომელიც წამლავს და შხამავს ადამიანს, ის სიცრუე კი არა, რომელსაც აუღია თავი და ქურდულად იკბინება გესლიანი მორიელივით, არამედ ეს არის სიცრუე უცოდველი, უბოროტო, იგი მადლიანია, ცოცხალი ხატია.

„სიბრძნე სიცრუისა“ პროზაული ნაწარმოებია, რაც სულხანის დროისათვის ნაკლები ღირებულების ლიტერატურულ-მხატვრულ ფორმად ითვლებოდა, მართალია, XVI-XVII საუკუნეებში გვხვდება პროზაული თითო-ოროლა ნაწარმოები, მაგრამ ეს არის ნათარგმნი, გადმოკეთებული ან კიდევ მხატვრულად მდარე ღირსებისა. იმ დროის გაბატონებული ფორმაა ლექსი. ის იმდენად იყო აღიარებული პოეტური შემოქმედების საზომით, რომ მემკვიდრეობით მიღებულ პროზაულ ძეგლებსაც ლექსის ფორმას აძლევდნენ.

სულხანი ლექსთწყობაშიც დახელოვნებული ოსტატი იყო: მაგრამ „სიბრძნე სიცრუისა“ მან შეგნებულად პროზით გააწყო. ეს ხერხი მხატვრული თვალსაზრისით სავსებით შეეფერება იმ ტიპის ნაწარმოებს, როგორც არის „სიბრძნე სიცრუისა“. იგავი, არაკი, ანეგდოტი, შეგონება და სხვა., რაც ისე ჭარბადაა მოცემული ნაწარმოებში, ბუნებრივია, მოითხოვდა სადა, მარტივ და უბრალო სასაუბრო ენას. სულხან-საბა ორბელიანისათვის დამახასიათებელია ეზოპური ენა. იმ დესპოტურ სახელმწიფოში როგორსაც საბას თანამედროვე საქართველო წარმოადგენდა, განუკითხავ მეფეთა ხუმტურის, კლერიკა-ლური ფეოდალების გულმხეცობისა და დოგმატიზმის ეპოქაში, როგორ შეეძლო თავად დიდგვაროვან აზნაურს, რომელიც თვითონ იყო მინისტრი, ელჩი უნიღბოდ გამოსულიყო და ირონიული ღიმილით გაექირდა მეფეთა გულმხეცობა, დიდაზნაურთა, ეპისკოპოსთა მუცელღორობა, ფლიდი კარისკაცების ოინბაზობა, მდიდართა მიერ უპოვართადაბრიყვება.

ნაწარმოები დაწერილია იშვიათი, დახვეწილი მხატვრული ენით, სწორედ „სიბრძნე სიცრუისა“ იდეურ-მხატვრული ენის სიდიადის შესატყვისია ავტორის ნაბეჭდი სიტყვა, „სიტყვა საქმიანი და საქმე სიტყვიანი“. სულხან-საბამ გადალახა ქართული მწიგნობრობის

კონსერვატიული ტრადიციები, ის გაემიჯნა მაღალფარდოვან მწიგნობრულ სტილს. შემოიღო და დააკანონა სასაუბრო ხალხური კილო.

„სიბრძნე სიცრუისაში“ ხალხური ენის პარალელურად გვხვდება არქაიზმები. ეს დასაფიქრებელია, რამეთუ, ის რაც დღეს არქაიზმია, შეიძლება საბას დროს არ იქებოდა არქაიზმი. მაგ. ნაწარმოებში ვხვდებით ასეთ არქაიზმებს: გვიძს–გვაქვს, დაუძს–დაუწესებია, შემოუღია, ეტრატო– ტყავის ქაღალდი, სპასალარი–ჯარების უფროსი და სხვ. მაგრამ მათი ხვედრითი წილი ძლიერ მცირეა.

„სიბრძნე სიცრუისა“ მდიდარია აფორიზმებით. ეს გამოთქმები იმდენად პოპულარული გამხდარა ხალხში, რომ ახლა ძნელიცაა დადგენა, რა არის სულხანისა და რა - ხალხისა.

ხალხური ანდაზები და მოსწრებული სიტყვები ისე ეხმაურებიან საბას გამოთქმებს, რომ შეიძლება ითქვას: საბაზე უკეთ ბევრი არ ჩასწვდენია (მანამდეც და კარგა ხნის შემდეგაც) ხალხის სიბრძნესა და გულისთქმას. აი ზოგი ნიმუში საანდაზო გამოთქმებისა: „ცუდად ჯდომას ცუდად შრომა სჯობიაო“, ბედი მომეცი და ნებვთა დამფალო“. „მამაჩემი ხარაზი იყო და მე ნალბადობას რა მრჯიდაო“. „ქორი ქორსა სჩევს და ძერა ძერუკასაო“ და სხვ. ამ მაგალითებიდან ჩანს, რომ სულხანისა და ხალხის გამოთქმები ენათესავეებიან ერთიმეორეს და იდეაც ხალხურია და ენაც.

სულხან–საბა ორბელიანის სტილისათვის ასევე ნიშანდობლივია ზმნა–შემასმენლის უხვად გამოყენება, რაც თხრობას განსაკუთრებულ დინამიკურობასა და სიცხოველეს მატებს.

„სიბრძნე სიცრუისა“ დაწერილია დახვეწილი, გამართული, ლაკონიური და შინაარსით სავსე სასაუბრო ენით. ორი ნაკადის – ხალხურისა და ლიტერატურის შეხვედრაში ჩამოყალიბდა საბას თავისებური, უბრალო მეტყველება.

როგორც ცნობილია, ენათმეცნიერებასა და ლიტერატურათმცოდნეობაში მნიშვნელოვანია სტილის შესწავლა. სტილის საკითხი აქტუალურია ხელოვნების ყველა დარგისათვის „სიბრძნე სიცრუისაში“ სულხანი კი არ გაურბის რთულ წინადადებებს, პირიქით, სწორედ ამგვარი სინტაქსური კონსტრუქციები დომინანტობს. რთულ წინადადებებში უპირველესი ადგილი უჭირავს ჰიპოტაქსს და არა პარატაქსს. კავშირებისა და საკავშირო სიტყვების იშვიათი ხმარება შეადგენს „სიბრძნე სიცრუისას“ სტილის სპეციფიკურ ნიშანს.

შერწყმულსა და რთულ წინადადებებში კავშირიანი შეერთების მაგალითები სჭარბობს უკავშირო შეერთების მაგალითებს.

„სიბრძნე სიცრუისა“ – სტილის ერთ–ერთი დამახასიათებელი ნიშანია მოკლე, ზედმეტი წევრებისაგან განტვირთული წინადადების გამოყენება, როგორც ცალკე, ისე რთულ სინტაქსურ კონსტრუქციებში.

სიბრძნე სიცრუისაში“ ხშირად ვხვდებით განკერძოებულ განსაზღვრებათა ხმარებას, რაც მწერალს საშუალებას აძლევს შეამოკლოს ფრაზა და ამავე დროს განსაკუთრებული სიძლიერით გაუსვას ხაზი ამა თუ იმ საგნისა და მოვლენის დამახასიათებელ ნიშან–თვისებას. სულხან–საბა შერწყმულ წინადადებაში „და“ კავშირის წინ თითქმის ყოველთვის ხმარობს „ა“– ემფატიკურ ხმოვანს ერთგვარ წევრებთან მიცემით, ნათესაობით და მოქმედებით ბრუნვებში.

ნაწარმოებში საბას უხვად აქვს გამოყენებული ხალხური შემოქმედების საუნჯიდან თავისებურად გადახალისებული მრავალფეროვანი ფრაზეოლოგიური ერთეულები: ანდაზები, გამოცანები, აფორიზმები, იდიომები ცოცხალი სასაუბრო მეტყველებისათვის დამახასიათებელი სიტყვები და გამოთქმები, რაც მის ენასა და სტილს ანიჭებს ხალხურობას, სინათლესა და უბრალოებას.

სულხანი მტრობს აზზაცს. სამაგიეროდ, მთელი ნაკვეთი იმდენად შეკუმშულია შიგნით, რომ ორ წერტილს შორის მოქცეული სტრიქონი მთელი აზზაცის შესატყვისია. სტრიქონი მეტწილად მიემართება მოქმედ გმირებს, იქ ყოველთვის ისმის მოქმედის სახელი, ნაცვალსახელი, ან ორივე ერთად. ამით არის გამოწვეული სიმრავლე ფორმებისა „მან“, „მას“, „იგი“, „მის“ და სხვ.. მაგ. „მის კაცისა პატრონი იგი ურია იყო. სცნა იგი ყოფილა, გაწყრა კაცსა მას ზედა“.

სულხანი ერთადერთი მწერალია რომელსაც ასე უყვარს წერტილი. აქედან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ, რომ საბას გაანალიზებული აქვს პუნქტუაციის უდიდესი მნიშვნელობა.

დიდია სულხან-საბა ორბელიანის როლი ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების ისტორიაში. იგი მეტად დეაწლმოსილი პიროვნებაა, პირველხარისხოვანი მწერალი, რომელმაც ქართული ლიტერატურა გაამდიდრა დიდი მხატვრული ღირებულებების ნაწარმოებებით. სულხან-საბას სიბრძნის დადადი საუკუნეებს გადასწვდება.

ლიტერატურა:

1. ა. ბარამიძე, სულხან-საბა ორბელიანი, თბ. 1959
2. ა. ბარამიძე, ილ. ჭავჭავაძე და ძველი ქართული მწერლობის საკითხები, თბ., 1975
3. ლ. კვაჭაძე, თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი, თბ., 1966
4. სულხან-საბა ორბელიანი, „სიბრძნე სიცრუისა“ თბილისი, 1986
5. ს. ცაიშვილი, ქართული მწერლობა, თბ., ტ. VII
6. შ. ძიმიგური, ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიისათვის, თბ., 1959

Leila Abzianidze

Sulkhan-Saba Orbeliani's "Wisdom of Lies" (Allegory of the title of the work, language, style)

Abstract

Sulkhan-Saba Orbeliani is the best representative of fiction. The unforgettable book "The Wisdom of Lies" has a special place in his artistic work. The originality of Saba's genius was revealed in the work. In general, the title of the work gives us an idea of the writer's style and abilities, his language. Analyzing the title is almost enough to evaluate its artistic side. The title for the work is the same as the eye for a human, or a window to a man's abode. To evaluate the artistic side of the work, Orbeliani's lie is a fairy tale, arakia, a proverb, but a fairy tale and fable are both wisdom and lies. "The Wisdom of Lies" is a brilliant example of an allegory. The work is written in a rare, sophisticated artistic language. Sulkhan-Saba introduced and legalized the spoken vernacular. A key

feature of Sulkhān-Sabā's style is the use of short, redundant sentences, both is separate and complex syntactic constructions, with the abundant use of the verb-listener, which gives the narrative a special dynamism and liveliness.